

egyéni irritatio folyamánya is lehet minden tartósabb és fejlődésre képes igazi adomány nélkül. Csak annyi látszik bizonyosnak, hogy későbbi tehetségek valamiképen korán alkotó munkára készítetik a gyermeket. A kérdést az iskola keretébe illesztve sem tanulmányozták még eléggé. Vajjon a pubertas előtt fejlesztendő-e a tehetség inkább vagy utána? Vajjon a jeles tanulóban szunnyad-e gyakorlati lehetősége a fejlődésnek? Néhány kísérlet és megfigyelés nyilvánvalóvá tette, hogy a pszichikai vizsgálatok nem minden szunnyadó tehetségre vetnek fényt és az iskola nem nyújthat alkalmat minden tehetség nyilatkozására. Pl. a leendő nagy sebész zsenije mi módon jelentkezhetik az iskola szűk keretében? Vannak fanatikusan egyoldalú tehetségek. Vajjon elsők voltak-e iskolai tanulmányaikban a társadalom későbbi nagyjai? Ki figyelte ezt meg eddig?! A középest jól elősegíti, istápolja az iskola, a zsenivel szemben azonban mintha tehetetlen volna. És a származás, a környezet, a faj tenyésztő ereje milyen mértékben nyilvánul? Giese e cikkében csak elhatárolni igyekszik az átlagembert (Mittelmensch) a lángésztől (Grenzmensch). Igazi becse annak a tanulmányának lesz majd, melyet mintegy 20,000 tehetséges ember pályafutásának megfigyeléséről fog közzétenni. *Tm.*

Elkalandozások a tanításban. A nevelés elméletét sántikálva követi a gyakorlat. Számtalan szebbnél-szebb elv csak elhangzó szó a pedagógiai vizsgálatok termeiben. Nem ártana életet önteni beléjük és olykor-olykor megvizsgálni, mennyire történik éppen az ellenkezőjük a tanításban és nevelésben. Hirdetjük pl. a férfias önfegyelmzés elvét és ott áll a katedrán a felvigyázó az ő részrehajló krétájával. Az alkotómunkára való törekvést még csírájában is elfojtja a folytonos betanulás szavalás. És mutatósabb a füzet, ha csak jól feldolgozott, betanult anyagot másolnak a tanulók. A síri csend óra előtt, a szavalási óra alatt és a makulátlan füzet egy sívár temető sírkeresztjei ezzel a felírással: «Itt nyugszik az alkotó munka és az önfegyelmzés.» Nem minden mindegy. A részletkérdések aprólékos feldolgozása és megvitatása a gyakorlati életbe való átültetésük módjának megvitatása nincs meg a mi pedagógiai irodalmunkban. Olvasom pl. a Pharusban (1916: 11. f.) Becker cikkét az elkalandozások ellen és gondolom magamban: irigylésre méltó irodalom, ahol tíz oldalon keresztül érnek rá szemére vetni a tanítónak azokat a hibákat, melyeket a tanításban követnek el saját megfegyelmzésük ellen. Az ilyen beoltás a hibák ellen nagyon kívánatos. Targyalunk pl. egy költeményt az osztályban. A hős alakja lassan-lassan kibontakozik halvány körvonalakban a mult és a távolság homályából. Vele érez, vele gondolkodik az osztály. És íme, a felolvasó rosszul hangsúlyoz! A tanító félretolja a hőst sejtelmes félhomályába addig, amíg begyakoroltatja a hangsúly szabályait. Vége a hatásnak! Soká tart, míg az áttüzesített fantázia ismét ráveti fényét a lelkesítő alakra. Ha azután véletlenül sugdosni talál valamelyik a szomszédjával, kitör a filippika a fecsegés ösztöne ellen. Hiába folytatják már akkor a tárgyalást... Ez csak egy példa a sok közül. Hányan vétünk így az egységes hangulat, az egységes, egyenes gondolatmenet ellen! Főképen pedig kétféle módon akadályozzuk meg a

helyes tanulás menetét magával az anyag kiválasztásával. Sokszor túlságos terjedelmű az egy órára kijelölt anyag. És ha kellően elhatárolt anyagot tűzünk ki tanításunk céljául, akkor is óvakodnunk kell attól, hogy buzgóságunkban megfelelkezzünk a tudat szűk korlátairól. Ne akarjunk a tárggyal kapcsolatban mindent tanítani, ami tudásra érdemes és különösen óvakodjunk logikai szempontok szerint elrendezett módszeres csoportosítás nélkül tanítani. Rendszertelenség és felületesség nem éppen a művelt ember sajátosságai. Pedig művelt embereket akarunk nevelni. Csorbát ejthetünk az egységes gondolatfűzés és hangulat ellen úgyis, ha a tanítás közben felmerülő zavaró jelenségeket (helytelen kiejtés, írás, nyugtalanság, jelentéktelenebb ismerethiány) a gondolatmenet megszakításával tárgyaljuk. Az ilyesmit feljegyzí vagy megjegyzí magának a tanító és kellő alkalom adtával intézí el. A tanításban az elvonás és az életre alkalmazás fokán üres fogalmakat szül minden mellékesnek, jelentéktelennek fessegetése és éppenséggel nem fejleszt a tanulóban a való élet számára elraktározható erőket. *Tm.*

Az ember és művei a földrajztanításban. A földrajz főleg a föld felületének megismerésére törekszik. Ez, mint Penck mondja, nem holt tér. A Nap energiája ezerféleképen hat rá, ugyancsak befolyásolják a Föld belsejéből jövő erők is. Ama kölcsönhatásokon kívül, melyet a lithoszféra, hidroszféra és atmoszféra egymásra tesz, a földkéreg lakóhelye az embernek és adja az élővilág táplálékát. Közvetlenül és közvetve ez élőlények léte visszahat arra a képre, melyet a föld felülete a szemlélőnek mutat. A geografus munkája a tények megfigyelésére irányul. Minthogy ő maga mindent nem láthat, azért az esetleges tévedések kikerülésére mások megfigyeléseit is fel kell használnia. Kitűnik ebből, hogy anyagterület, feladat és kutatási mód szerint a földrajz szoros rokonságot tart a természettudományokkal, a leíróval, valamint a kutatóval és hogy az anyagban is, a módszerben is közeli rokonság ismerhető fel a szellemi tudományokkal, főleg azért, mert az ember és az emberi munka abból a képből, melyet a földfelület tár elénk, ki nem rekeszthető. A modern földrajz alapvetői, mondja Lampe, *A. Humboldt* és *Richthofen* behatóan méltatták munkáikban az ember földi szereplését. Ezért nincs ellenmondás a földrajztudományban; az a körülmény, hogy természettudományi alkotórésze is van, továbbá, hogy a történet és nemzetgazdaság határához is közeledik, inkább azt bizonyítja, hogy a tudományoknak szellemi és természettudományi csoportokra való elkülönítése nem tökéletes, mint ahogy más tudományok sem szoríthatók bele ebbe a csoportosításba, pl. számtan, lélektan, öslénytan, stb. Ezekkel együtt a földrajz a két csoport között áll és pedig, amint *Schlüter* kimutatta (*Die Geisteswissenschaften*, I. 283, 310.), nem a földrajz kárára. Ez elvek alapján állt a geografusok túlnyomó része a háború előtt, bár voltak egyesek, akik más felfogást akartak érvényre juttatni. Így már 1912 elején hangoztatta *Bonse*, hogy az anyagterület nem fontos a geografusra nézve, minden nyomaték a tárgyalás módján van, egyedül ez teszi a földrajzot igaz tudománnyá. De kitört a háború. Az ember és az emberi munka, hogy támadjon és védjen, minden